

DOMÈNEC GUANSÉ:
«FER QUE LA REVOLUCIÓ SIGUI, COM HO VOLIA ÉSSER
EL CATALANISME, UNA CULTURA» (1936-1939)

FRANCESC FOGUET I BOREU
Universitat Autònoma de Barcelona

Enfront de la guerra i revolució de 1936-1939, Domènec Guansé, republicà i catalanista de primera fornada, accentuà la seva presa de partit a favor de la legitimitat democràtica de la República, representada per la Generalitat de Catalunya, i escometé amb força contra els feixistes sublevats que havien volgut agredir-la i havien causat una guerra de conseqüències incalculables. Com molts altres escriptors catalans, Guansé assumí el compromís antifeixista amb la intensificació de la defensa dels valors del republicanisme catalanista, liberal i demòcrata de què havia fet gala en la immediata preguerra com a intel·lectual d'Acció Catalana Republicana lligat al «grup» de *La Publicitat*. La seva posició ideològica partia d'un catalanisme d'esquerres que volia esdevenir projecte polític integrador de totes les classes socials (la «catalanització» de Catalunya) i constituir, així, la millor garantia de la seva participació democràtica. Des d'aquests plantejaments, en els seus articles d'opinió publicats a la premsa republicana del 1936-1939, Guansé denuncià la inhibició de les potències europees envers la democràcia espanyola i pledejà per una unitat antifeixista que bregués a consciència per guanyar la guerra.

En l'esfera pública, durant el trienni bèl·lic i revolucionari, Guansé no participà en la primera línia del front cultural antifeixista català, ni se significà en les organitzacions sindicals o en les institucions aglutinants depenents de la Generalitat de Catalunya. No s'afilià ni a l'Agrupació d'Escriptors Catalans (AEC), adscrita a la UGT, ni al Grup Sindical d'Escriptors Catalans, vinculat a la CNT, tot i que és molt probable que, per raó de la sindicació obligatòria, formés part de l'Agrupació Professional de Periodistes (UGT).¹ Tampoc no assumí cap responsabilitat directiva ni cap paper destacat en la Institució de les Lletres Catalanes (ILC). En canvi, sí que participà en els premis oficials convocats per la Generalitat de Catalunya l'any 1938, dins de l'esforç de normalitat cultural del moment: com a crític, va ser membre del jurat del

¹ Al seu dietari de la guerra, Guansé deixa entendre que pertanyia a l'Agrupació Professional de Periodistes (vegeu D. GUANSÉ, «Dietari frustrat de la guerra», *Serra d'Or*, núm. 124, gener 1970, p. 47).

Premi del Teatre Català de la Comèdia que fou concedit a *La fam*, de Joan Oliver, i, en tant que periodista, va integrar el jurat del Premi Valentí Almirall al millor article periodístic que s'endugué Just Cabot pels seus «Tres articles» publicats a la *Revista de Catalunya*.²

Com a articulista d'opinió, Guansé actuà des d'una independència de criteri i des d'una rereguarda discreta, gairebé pseudònima, però no pas per això menys exigent, obstinada i crítica amb la nova conjuntura. A diferència d'altres periodistes, que havien fet conversions sobtades a la causa del poble, Guansé assegurava que, davant de la insurrecció militar, no havia hagut pas de canviar «ni en els sentiments ni en les idees», perquè podia continuar defensant els mateixos valors de sempre, baldament hagués hagut d'adaptar-los al «canvi» revolucionari: «fidels a Catalunya, en aquesta hora revolucionària, servim com sempre la veritat i la justícia».³ Guansé expressà la seva voluntat d'incidir en el moment històric, bo i ocupant el lloc que li pertocava com a periodista que, valent-se de la llibertat de premsa i de pensament, havia d'esforçar-se a «servir i alhora educar i dirigir» la sensibilitat i el gust del públic lector.⁴

La seva activitat periodística es desplegà en els diaris *La Publicitat* i *La Rambla*, com també en les col·laboracions més o menys esporàdiques als setmanaris *Mirador* i *Meridià*, i a les publicacions periòdiques *Revista de Catalunya*, *La Vida Literària a Catalunya*, *Moments* i *Catalunya* (Buenos Aires), en les quals signà articles, crítiques i ressenyes de temàtica sobretot literària o teatral. Els vincles polítics i sindicals d'aquestes publicacions situen Guansé en l'òrbita del catalanisme d'esquerres amb un acostament progressiu, per bé que matisat, cap al paraigua intel·lectual del PSUC.⁵ De ben d'hora, doncs, en qualitat d'articulista d'opinió, Guansé col·laborà tant a *La Rambla*, un rotatiu que passà a ser controlat pel PSUC el febrer de 1937, com a *La Publicitat*, òrgan d'Acció Catalana Republicana. Així mateix, la seva signatura es

2 Guansé destaca, en una anotació dietarística, l'esforç «per a no fer cap referència a la guerra, i parlar i obrar com si tot marxés normalment» que feien els membres dels jurats dels premis literaris oficials (GUANSÉ, «Dietari frustrat de la guerra», p. 46).

3 FIDEL, «No hem de canviar en res», *La Rambla*, 21-XII-1936, p. 1.

4 FIDEL, «La propaganda antifeixista», *La Rambla*, 9-IX-1936, p. 1.

5 Guansé es degué sentir incòmode amb la implicació cada vegada més flagrant del PSUC en el diari *La Rambla*, el qual esdevingué el «Portantveu del Partit Socialista Unificat de Catalunya (Internacional Comunista)», el 8-III-1937, i posteriorment el «Diari de la Joventut, editat per la JSU de Catalunya», el 14-IX-1938. Aquest podria ser el motiu de fons de la desaparició de la signatura guanseriana en les pàgines de *La Rambla*. Una prova documental? Guansé anotà en el seu dietari de guerra, el 2-XII-1938: «*La Rambla* voldria deixar-la, perquè ha esdevingut mestissa i idiota; però és espinit de plantejar el problema, amb la manca de redactors devorats per la guerra... i per la burocràcia» (GUANSÉ, «Dietari frustrat de la guerra», p. 47).

troba en el setmanari de filiació socialista unificada, però d'ampli espectre, *Meridià*, del qual significativament fou membre del Consell de Redacció, i en la revista de signe ugetista *Moments*, com també en *La Vida Literària a Catalunya*, gaseta setmanal de la ILC.

Tot fent-se ressò de les palpitations de l'hora bèl·lica i revolucionària, Guansé creà i projectà opinió des de *La Rambla* i *La Publicitat*, dos dels diaris més influents del catalanisme d'esquerres. A *La Rambla*, en què havia publicat articles de caràcter literari abans del 19 de juliol, Guansé hi començà, el 24 del mateix mes, una rúbrica nova, que duia per títol «Comentari» i que era signada amb el pseudònim «Fidel». Els articles d'opinió a *La Rambla*, de regularitat pràcticament diària, adoptaren un contingut més ideològic que no pas els de *La Publicitat* i reflectiren molt millor les preses de posició de Guansé davant del procés obert i canviant de la guerra i la revolució. Al seu torn, a *La Publicitat*, a més d'exercir-hi de crític de teatre i de publicar-hi ressenyes de llibres, la majoria de les vegades amb el seu nom i cognom, hi encetà també, a partir del 12 de març de 1937, una petita columna d'opinió, intitulada «Aco-tacions» i signada amb el pseudònim de «Begur», en què tractà de temàtica molt més diversa —i sovint més anecdòtica— sobre aspectes relacionats amb la cultura, la política o la societat del moment.

El conjunt de col·laboracions de Guansé a *La Rambla* i a *La Publicitat* ofereix una mirada coherent i lúcida de la conjuntura bèl·lica i revolucionària. Amb l'agudesia de judici, la comprensió ètica dels fets i el do de síntesi que el caracteritzava, Guansé estigué atent a l'evolució de la política catalana, espanyola i internacional, prengué el pols a les mutacions de la rereguarda republicana i seguí amb atenció els avatars de la vida literària i cultural catalanes. La seva visió d'observador independent de l'actualitat del procés bèl·lic i revolucionari —una realitat dinàmica i complexa— accentuà el to crític amb el pas dels mesos fins al punt d'erigir-se en una consciència cívica de les necessitats de l'hora històrica. Del gruix d'articles publicats en tots dos rotatius, que ronden les set-centes col·laboracions, voldríem centrar-nos únicament en dos aspectes del pensament guanserian: 1) el compromís de l'escriptor davant de la guerra i la revolució i la influència d'aquestes en la creació literària (Guansé és un dels primers a plantejar-s'ho), i 2) la concepció cultural del catalanisme polític adaptada a les noves circumstàncies revolucionàries.

El compromís de l'escriptor

L'1 de setembre de 1936, Guansé ja es preguntava quina influència tindrien els fets bèl·lics i revolucionaris en la literatura i constatava que, des de la Renaixença, els escriptors catalans no s'havien trobat amb uns esdeveni-

ments de tanta gravetat.⁶ Davant del redreçament i de l'heroisme èpics que havia demostrat el poble, davant dels canvis provocats per la guerra i la revolució, Guansé assegurava que l'escriptor no podria pas restar-hi impassible. La «vida nova» que es desclòia davant dels seus ulls obligava a recrear-la «en el món de les formes». Ara, si els escriptors sabien alliberar-se del perill del partidisme i de la propaganda, la literatura catalana disposaria durant molts anys d'un «aliment» molt ric i en sortiria fins i tot enfortida del «cataclisme», ja que els autors haurien trobat «un tema decisiu» per interessar els lectors i per aconseguir la projecció internacional a través de la traducció. Al marge que pogués existir una literatura propagandística circumstanciada, al costat d'aquesta n'hi havia d'haver una altra que tingués per objecte «la beutat i l'estudi de l'home: dels seus sentiments, de les seves passions, de la moral». La inspiració, concloïa Guansé, no podia estar mediatitzada per res que en constrenyís la llibertat, ni podia estar sotmesa als «límits estrets d'un full o d'un butlletí de partit». Més endavant, com veurem, reclamà que l'escriptor, a més de llibertat, disposés de temps per crear pòsit i reconegué que una literatura o un teatre no podien improvisar-se així com així.

No obstant això, Guansé opinava que, fos quina fos la seva posició individual, l'escriptor havia d'adaptar-se a les noves circumstàncies, correspondre a l'esforç bèl·lic del front, contribuir a superar el divorci secular entre proletaris i intel·lectuals i donar suport al govern català com a representant del poble. Llevat dels qui havien hagut d'anar-se'n per causes justificades, la deserció real o encoberta dels qui havien abandonat el seu lloc de responsabilitat política o social en moments de perill era, per a Guansé, una actitud vergonyosa i immoral: «Fugir mentre el poble es bat, no és sinó una covardia».⁷

Com a rèplica al debat coetani sobre el compromís de la intel·lectualitat catalana envers la revolució, Guansé considerà que no es podia tractar genèricament el col·lectiu, com feien amb inusitada virulència verbal les veus més radicalitzades de l'anarcosindicalisme o del socialisme unificat, sinó d'una manera individual.⁸ A Catalunya, com a tot arreu, hi havia hagut escriptors que s'havien deixat temptar per la comercialitat o que havien defensat, per conveniència o convicció, tendències autoritàries i feixistes de dreta, però eren, comptat i debatut, els menys, ja que la majoria havia servit les ideologies liberals i democràtiques, havia escrit articles i llibres condemnant la corrupció, l'egoisme i la hipocresia que servien de base a la societat que la revolució havia enfonsat, i havia lluitat «aferrißadament, amb la ploma als dits,

contra les mateixes forces, contra la mateixa Espanya negra que ara altres combaten amb les armes a les mans».

Guansé es dolia que, a despit d'aquest esforç, els escriptors catalans que eren condemnats abans per les dretes rebessin, en aquells moments, el menyspreu d'alguns revolucionaris més o menys circumstanciats i es preguntava si, en aquesta actitud despectiva, injustificable, hi havia un excés de miopia intel·lectual o un desconeixement de la literatura catalana. Guansé admetia que els escriptors catalans no havien produït lamentablement una literatura social, en part a causa de la manca d'editorials i de públic, per bé que posava en dubte que aquest tipus de literatura fos la que, com evidenciava el corrent «idealista» d'un Zola o d'un Tolstoi, hagués influït més decisivament «a donar al món la gran empenta transformadora». Els escriptors catalans que havien servit els ideals de justícia i llibertat, tinguts en la preguerra per «dissolvents i perillosos», mereixien aleshores «no solament una mica de respecte, ans, fins i tot, una reivindicació».

La intel·lectualitat estrangera que expressava el seu compromís amb la República (Tzara, Vildrac o Ehreburg), podia servir d'exemple, atès que allò que els movia era, a més de l'exigència del seu art, l'inconformisme fraternal envers l'estat regressiu d'«una societat capitalista que mantenia una burgesia inculta i que tancava les portes de la cultura a les classes populars».⁹ El gest de la intel·lectualitat estrangera que es posava al costat de «la causa de la revolució» contribuiria, segons Guansé, a esvair malentesos, com ara la creença que tan sols podien ser considerats com a revolucionaris «els escriptors que criden molt, que escriuen amb mots gruixuts, que fan obres afalagadores dels més baixos instints, obres d'un sentimentalisme tronat o truculent». Guansé no dubtava de la necessitat, en aquells moments, d'uns «agitadors de massa, oradors i escriptors que parlin fort i clar», sempre que no fossin uns aprofitadors de la incultura general, però considerava que honorava molt més un país i una causa «la presència d'uns escriptors, d'uns artistes purs, encara que siguin difícils, encara que siguin inabastables per a molts» (pensava ja en «carners» i «ribes»?). La revolució consistia precisament a esforçar-se per superar la incultura heretada i facilitar l'«enrobustiment» de la literatura i de l'art.

Guansé participà de manera activa en la polèmica del desembre de 1936 al voltant de les posicions i alternatives que, davant de la conjuntura històrica, havia de prendre l'escriptor. L'opció defensada pel tarragoní, que en el debat marcava la seva distància respecte a l'AEC, pren una coherència més gran si tenim en compte la seva pruija per preservar la independència com a escriptor en relació amb eventuais instrumentalitzacions polítiques (en aquest cas,

6 FIDEL, «Literatura i revolució», *La Rambla*, 1-IX-1936, p. 1.

7 FIDEL, «Intel·lectuals i desertors», *La Rambla*, 16-X-1936, p. 1.

8 FIDEL, «Els intel·lectuals i la revolució», *La Rambla*, 21-X-1936, p. 1.

9 FIDEL, «Els intel·lectuals i el poble», *La Rambla*, 28-X-1936, p. 1.

del PSUC) i la seva tesi d'interpretar la revolució, talment el catalanisme, com una cultura. Guansé feia notar que, abans de la revolució, els escriptors catalans més destacats eren «abundósament apallissats des de la premsa de dreta», «acusats de dissolvents, d'irreligiosos, de fer una literatura russòfila, de seguir encara Rousseau», i fins se'ls comminava a «servir més i millor el gust burgès, a fer un teatre i una novel·la que s'adigués amb aquest gust».¹⁰ En plena època revolucionària, en canvi, des de les pàgines de *Treball*, òrgan del PSUC, com havia fet *La Veu de Catalunya* en la preguerra, els mateixos escriptors catalans eren desprestigiats davant del públic amb l'acusació d'escriure literatura burgesa, «de no servir els interessos del proletariat, de no interessar-se pels dolors del poble». Guansé sol·licitava un aclariment conceptual sobre què s'entenia per literatura burgesa i antiburgesa i es preguntava si els escriptors russos d'abans de la revolució, que tant havien influït per provocar-la, eren, o no, burgesos i si eren bescantats, o no, a la Rússia soviètica després de ser perseguits a la dels tsars. Aquesta reflexió la feia extensiva als escriptors catalans de preguerra (incloent-hi Carner i Riba) que, amb la seva obra, havien posat en qüestió «la decadència d'una societat que era urgent de renovar de dalt a baix».

Guansé se sorprenia que fos *Treball*, l'òrgan del PSUC, un partit que volia recollir i incorporar a la revolució «les essències catalanes», el portantveu de la campanya contra els escriptors del país i que, de més a més, l'AEC, adherida a la UGT, no protestés ni tractés de posar els punts sobre les is, sinó que ben contràriament entonés el «mea culpa», tot assegurant que faria literatura proletària, una reacció que el tarragoní insinuava, amb una certa malícia, que podia ser deguda a la seva dependència política o econòmica al partit o al sindicat que l'acotxava (PSUC-UGT). Aquesta posició s'adeia, al capdavant, amb la seva aposta estètica d'una literatura no supeditada a la propaganda o al partidisme.

En tot cas, la millor garantia de pervivència i vitalitat de la cultura catalana era la continuïtat de l'activitat literària i intel·lectual, la millor contribució a l'esforç bèl·lic i revolucionari, a l'enfortiment del front de la cultura. Així, a propòsit de la conferència sobre Antoni Rubió i Lluch que Lluís Nicolau d'Olwer va dictar —mentre a fora retrunyien els canons— al recés de la Institució del Teatre l'1 de maig de 1937, Guansé destacava la significació que tenia l'acte tant per la importància de la personalitat homenatjada o l'aposta per la continuïtat cultural, com sobretot per la presa de posició exemplar del conferenciant respecte al moment històric: Olwer no era l'erudit que s'isolava en la torre de vori, sinó que, com els catalans millors, no es desentenia de «les

¹⁰ FIDEL, «Escriptors burgesos!», *La Rambla*, 26-XII-1936, p. 1.

valors eternes de Catalunya» que tractaven de salvar-la «de la barbàrie de totes les barbàries».¹¹

Guansé situà en el pol oposat de la conducta exemplar de Nicolau d'Olwer els escriptors que es beneficiaven dels viatges i les comissions a París a costa de l'erari del govern català, o que s'havien exiliat a la capital francesa i es vantaven d'una neutralitat aleshores inacceptable. No criticava la decisió de la Generalitat de protegir alguns escriptors o artistes que, en moments tèrbols, havien estat injustament perseguits, però jutjava excessiu i contraproductiu que, a càrrec del descrèdit governamental, s'emparés «tota una xusma de periodistes desqualificats, d'intel·lectuals incapaços d'escriure un llibre amb una mica de sintaxi», «totes les pors, la manca de coratge dels pseudo-artistes i dels pseudo-polítics, amics de la situació», «aquesta plaga de vividors, d'agusaires, de cercadors d'avantatges personals, de corbs de la revolució i de la guerra».¹² En aquest mateix sentit, Guansé no s'estigué tampoc d'escriure una diatriba molt dura contra els polítics i escriptors exiliats a París, a qui titllà irònicament de «super-catalans», per haver fugit de Catalunya i aprofitar-se d'una neutralitat que els podia reportar rèdits durant i després de la guerra.¹³ En lloc de quedar-se per defensar Catalunya, en lloc de sumar-se a la causa republicana, aquests exiliats, mentre feien veure que desenvolupaven una tasca important a favor de la República, passejaven «llur patriòtica tristesa pels bulevards de París».

Al cap d'un any i escaig de l'esclat de la guerra, ja no eren admissibles les actituds equívokes o equidistants, perquè allò que hi havia en joc esdevenia massa eloqüent per desinhibir-se'n o evadir-se'n. Guansé era ben conscient que la continuïtat de Catalunya —de tots els guanys que havia aconseguit en autonomia, en cultura, en llibertat— depenia directament del triomf en la contesa bèl·lica i, com més endavant expressarà Joan Oliver en les pàgines de *Meridià*, tenia molt clares quines serien les conseqüències incalculables de la desfeta: «Si Catalunya fos aixafada per la bota del vell militarisme espanyol, Catalunya perdria, si no per sempre, perquè Catalunya és eterna, per molts anys, la seva personalitat històrica».¹⁴

La conjuntura bèl·lica i revolucionària havia posat a prova la contextura moral dels escriptors catalans i havia tret la careta als qui anaven de «messiànics» o de «redemptors» (Puig i Ferrer?) en uns moments en què la manca d'exigència o d'esperit de sacrifici i l'excés de frivolitat, lleugeresa o egola-

¹¹ BEGUR, «Continuïtat», *La Publicitat*, 2-V-1937, p. 1.

¹² FIDEL, «La reraguarda podrida», *La Rambla*, 11-VI-1937, p. 6.

¹³ BEGUR, «Els super-catalans», *La Publicitat*, 29-VIII-1937, p. 1.

¹⁴ BEGUR, «Neutrals?», *La Publicitat*, 12-VIII-1937, p. 4. Cf. J. OLIVER, «Catalunya!», *Meridià*, núm. 11, 25-III-1938, p. 1.

tria els havien encimbellat a la pléiade de les lletres catalanes.¹⁵ Implícitament, Guansé es mostrava disposat a assumir la seva funció i la seva responsabilitat com a escriptor que es posava al servei de la salvació del país, sense redemptorismes, sinó acarant-se al poble per «dir-li la veritat», com havien fet «els millors», que romanien «per tal de salvar Catalunya»; la història, afeigia Guansé, faria justícia i la realitat començava a imposar-la «en fer caure alguns embolcallats en aquestes tristes històries d'espionatge [Pla?], confosos entre la púrria internacional més menyspreable».

Una altra qüestió era que —com ja havia apuntat l'1-IX-1936— els escriptors, els artistes en general, haguessin reflectit l'experiència bèl·lica i revolucionària en la seva obra creativa. Al cap de gairebé un any de l'esclat del conflicte, Guansé constata que la guerra i la revolució no havia inspirat —rars excepcions a banda— els artistes catalans, i ho atribuïa tant a la manca de perspectiva per a comprendre «tota la poesia de l'epopeia que vivim»¹⁶ com al fet que «la inspiració es nodreix, essencialment, [...] de records somniats».¹⁷ Guansé tenia clar que els intel·lectuals no podien romandre indiferents a la lluita, perquè la seva sort i la seva obra anaven lligades a «la sort del seu país».¹⁸ Però, com altres escriptors del període (Esclasans, Montoriol o Tasis), si bé reclamava el compromís amb la cultura i el destí de Catalunya, el tarraconí apostava per deixar que el temps permetés de disposar d'una perspectiva més gran dels fets i sedimentar l'experiència viscuda abans d'emprendre una obra literària que pogués recrear-la «en el món de les formes».

Malgrat les diferents actituds i comportaments respecte a la guerra i la revolució, des dels que s'havien tancat en la seva torre de vori fins als absents materialment o moralment, tot passant pels qui havien tingut la precaució de no signar cap manifest antifeixista o pels qui havien patit les escomeses dels incontrolats (com Ruyra), Guansé assegurava que no hi havia cap escriptor d'una certa envergadura que estigués en camp enemic i que, al capdavant, totes les posicions dels qui s'havien quedat eren respectables. La seva admiració s'adreçava, això sí, per als qui havien pres part directament en la causa i l'havien «defensada amb la paraula viva o amb la ploma; per aquells que han tingut el valor de proclamar llur fe, de dir la veritat, de cara al poble».¹⁹ Tot i que expressava el desig que hi hagués hagut una unitat més gran de tots els escriptors catalans, en el sentit que no hi haguessin «ni febles, ni vacil·lants,

ni neutrals», Guansé trobava que aquesta unanimitat hauria anat en detriment de l'autoritat moral republicana i hauria fet l'efecte, de fora estant, que tot plegat era «una comèdia» provocada per les coaccions internes.

Entre els qui havien optat per prendre les armes, Guansé expressava la seva admiració pel gest «nobilíssim» dels ninotaires i redactors de *L'Esquella de la Torratxa* (PSUC) que havien deixat la ploma o el llapis pel fusell. La seva decisió demostrava que, sota l'humor, hi glatia una passió i un ideal, i menava Guansé a reconèixer que, per més útils que cregués els llapis i les plomes, no n'eren «de bon tros tant com un fusell o una metralladora manejats amb fe».²⁰ Així i tot, la mobilització dels escriptors catalans no es feia pròpiament amb les armes, sinó més aviat amb les lletres i el pensament. L'aparició de dues noves revistes, *Revista de Catalunya* i *Meridià*, era el signe més diàfan de l'exponent de la vida intel·lectual catalana i del compromís que els escriptors demostraven envers la seva cultura: la primera, dedicada a l'assaig, continuava l'herència de Rovira i Virgili i representava «la continuïtat de l'esperit català», mentre que la segona volia ser «la tribuna dels intel·lectuals antifeixistes», una plataforma cohesionadora que contribuís a la unitat i que aportés una renovació a la vida espiritual catalana «d'acord amb el ritme dels nostres temps».²¹ Totes dues es complementaven perfectament i, tot aglutinant al seu redós les millors signatures, contribuïen de manera decisiva a la normalització de la vida intel·lectual catalana: demostraven que el pensament i la intel·lectualitat necessitaven el seu temps, lluny d'improvisacions i d'heroïsmes, per una «simple qüestió d'idiosincràsia».

La revolució com una cultura

Domènec Guansé entenia que el catalanisme no era únicament una cultura o una ètica, sinó que, més encara, esdevenia «un gran desig de superació».²² Aquest desig, transsubstanciat del catalanisme a la revolució, no podia esvair-se en aquells moments decisius per a la supervivència de Catalunya. L'ideal del catalanisme es feia més efectiu que mai en plena revolució, per tal com esdevenia una «arma» de combat contra el feixisme i un mitjà per a la culturització del poble. A diferència de les classes directores de la preguerra, que havien desatès la cultura del poble i havien preferit mantenir la mentalitat popular «en estat primari i bàrbar», raó per la qual les masses inconscients havien malmès béns culturals, Guansé es congratulava que els dirigents revo-

15 BEGUR, «Caretas», *La Publicitat*, 23-VIII-1937, p. 1. Cf. D. GUANSÉ, *Abans d'ara. Retrats literaris*, Tarragona: El Mèdol, 1994, p. 149-154.

16 BEGUR, «Monuments de cartró», *La Publicitat*, 10-VI-1937, p. 4.

17 BEGUR, «Una escultura de Viladomat», *La Publicitat*, 3-VII-1937, p. 1.

18 FIDEL, «La felicitació dels intel·lectuals», *La Rambla*, 22-IX-1937, p. 4.

19 FIDEL, «Els escriptors catalans contra el feixisme», *La Rambla*, 13-XI-1937, p. 4.

20 BEGUR, «L'Esquella», *La Publicitat*, 16-IV-1938, p. 1.

21 FIDEL, «Mobilització dels escriptors», *La Rambla*, 11-I-1938, p. 4.

22 FIDEL, «El discurs del Conseller primer», *La Rambla*, 28-XII-1936, p. 1.

lucionaris destinessin el patrimoni artístic i arquitectònic salvat per a institucions de cultura popular. Així mateix, valorava molt positivament que les obres artístiques que guardaven els palaus i els grans casals passessin a formar part del tresor artístic de Catalunya, ja que d'aquesta manera es podia millorar la vida espiritual del poble.²³

Tanmateix, així com el catalanisme produí un ressorgiment en tots els àmbits de la cultura catalana, forní personalitats de dimensió internacional (Verdaguer, Guimerà, Turró, Xirgu, Nonell, Llimona, Fabra) i creà grans centres de cultura (com l'IEC), el govern «autònom i revolucionari» de la Generalitat tenia el repte d'acomplir allò que el catalanisme, per manca d'audàcia, d'amplitud de mires i de difusió popular, però també pels entrebancs i la persecució dels governs monàrquics, no va saber o no va poder fer: aprofundir en tots els nivells de la cultura catalana com una garantia d'assegurar els valors democràtics.²⁴ Per a Guansé, la fita era —som al març de 1937— convertir la revolució en una cultura: «Fer que la revolució sigui, com ho volia ésser el catalanisme, una cultura. Si davant la llarga llista de cadàvers que poden mostrar els nostres adversaris; si davant de llurs discursos contra els intel·lectuals i contra la intel·ligència, podem oposar una llista més llarga d'institucions culturals, creades de nou o salvades de la ruïna, ens guanyarem la simpatia universal».

Braç a braç amb el front de guerra, Guansé estava convençut, com altres escriptors catalans (Jordana, Oliver o Pous i Pagès), que Catalunya havia de lluitar, si volia garantir la seva supervivència, en el front cultural, en la continuïtat i reactivació de la cultura pròpia a través d'iniciatives i plataformes diverses i complementàries, coadjuvants totes al mateix esforç de resistència i continuïtat culturals. Les circumstàncies bèl·liques no feien res més que subratllar la transcendència que tenia l'activitat cultural, emblemàtica per exemple en la Fira del Llibre de 1937, a l'hora d'evidenciar la voluntat del poble català per afirmar la seva personalitat, «de sortir triomfant d'aquesta prova, de totes les dures proves que se li han plantejat».²⁵ Nascuda durant el temps atziac de la dictadura de Primo de Ribera, la Fira del Llibre era una mostra de l'esperit combatiu del catalanisme, la força del qual venia de la cultura, ja que «esdevingui el que esdevingui, fins de sota les pedres calcigades, Catalunya ressorgirà amb l'esperit de la seva llengua i dels seus llibres».

Publicacions com ara la *Revista de Catalunya*, *Meridià* o *Catalans!* posaven en relleu que els republicans eren «els únics i veritables defensors dels valors

espirituals, de la constant renovació de la vida, de la civilització»; feien sentir «la grandesa del pensament que inspira la nostra lluita i la puixança, el valor del nostre esperit» i aconseguir així «la subtil i pregona captació de consciències», i en definitiva activaven, per mitjà de la cultura, una propaganda emparada en l'art, en la bellesa (ben entès: contra la barbàrie i el «mori la intel·ligència» feixistes).²⁶ A més del valor propagandístic de la causa republicana, aquestes publicacions eren —al març de 1938— la prova més evident de la superació de la anormalitat del moment i —insistim-hi— dels desigs de resistència i continuïtat cultural, cada vegada més imperatives a mesura que s'acostava a Barcelona el front de guerra. La *Revista de Catalunya*, per exemple, provava la fe dels escriptors catalans en el futur i en el destí de Catalunya i el seu compromís amb el present històric, atès que, malgrat que els seus treballs eren redactats «pensant més en tot el que és més perdurable de l'esperit català i de la cultura europea que en les actuals contingències», ningú no ignorava que «no ja la sort immediata de la *Revista de Catalunya*, sinó Catalunya mateixa, el seu present i el seu futur, el seu destí, depenen de la guerra».²⁷

L'esperit de continuïtat cultural quedava palès en els diversos àmbits de la literatura i de les arts i, d'aquesta manera, categoritzava els valors democràtics que, en temps de guerra, guiaven l'acció del front cultural antifeixista: ja fos la nova convocatòria dels Premis Literaris 1938 de la Generalitat de Catalunya, en què, com hem apuntat al començament, Guansé mateix va participar, ja fos la persistència a editar llibres de poesia com les petites joies de l'Oasi. Així, a tall de símbol, la incorporació dels *Cants*, de Giacomo Leopardi a la literatura catalana, en una versió d'Alfons Maseras, adquiria en aquell moment, a les acaballes del 1938, una dimensió excepcional, sobretot si es tenia en compte que la cultura catalana vetllava per la pervivència d'un poeta (fent-se'l seu) que pertanyia al mateix país que bombardejava Catalunya i menyspreava els seus propis valors: «No em sorprendria gens que, mentre ací ens esforcem a traduir Leopardi, a incorporar-lo a la nostra literatura, a fer conèixer la seva obra, a Itàlia, a la Itàlia feixista, fos blasmada, interdicta, la seva lectura. I és que tots els grans poetes, tots els grans escriptors, vivents o traspasats, estan avui amb nosaltres. Fins més enllà del sepulcre vetllen pel nostre triomf, com vetllem nosaltres per llur supervivència, per llur immortalitat».²⁸

23 FIDEL, «Les incautacions», *La Rambla*, 14-VIII-1936, p. 1.

24 FIDEL, «La revolució ha d'ésser una cultura», *La Rambla*, 12-III-1937, p. 3.

25 BEGUR, «Fira del Llibre», *La Publicitat*, 3-VI-1937, p. 4.

26 FIDEL, «El valor de la propaganda», *La Rambla*, 9-III-1938, p. 4.

27 FIDEL, «La *Revista de Catalunya*», *La Rambla*, 21-IV-1938, p. 4.

28 BEGUR, «Leopardi en català», *La Publicitat*, 17-XI-1938, p. 1. Cf. G. LEOPARDI, *Cants*, versió d'Alfons Maseras, Barcelona: Oasi, 1938.